

УДК 330.322:631.162

Е. Сіра

ПРОБЛЕМИ ВІДТВОРЕННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ОСНОВНОГО КАПІТАЛУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Проаналізовано стан основного капіталу підприємств аграрного сектора України. Досліджено проблеми інвестування в основний капітал галузі та динаміку інвестицій за джерелами їх фінансування. Наведено пропозиції щодо подальшого розвитку інвестиційної системи країни.

Ключові слова: аграрний сектор, основний капітал, інвестиції, джерела фінансування інвестицій, інвестиційний клімат, державна політика.

Високі потенційні можливості на світових ринках Україна отримує завдяки аграрному сектору. За його рахунок вона може забезпечити собі значний приріст ВВП і динамічне економічне зростання. Площа земель України становить 60,3 млн га, а це 29 місце у світі. За показником забезпеченості сільськогосподарськими угіддями вона входить до дванадцяти найбільших країн світу, а ріллею – до дев'яти [1, 2]. Земельні ресурси нашої держави на 60% складаються з найбільш цінних у світі ґрунтів чорноземного типу, а їх частка у світових запасах становить, за різними оцінками, від 8% до 15% [3]. Проте Україна не використовує свого потенціалу і поступово перетворюється на імпортозалежну державу.

Світовий досвід засвідчив, що стійке економічне зростання за умов глобальної конкуренції неможливо забезпечити без потужної ресурсної бази. Можна припустити, що кризовий стан аграрного сектора вітчизняної економіки і його подальший спад обумовлений дефіцитом матеріального капіталу. Зазначене обумовлює необхідність аналізу основного капіталу і динаміки процесів інвестування в нього у контексті його впливу на обсяги валового виробництва аграрної сфери.

Проблемам стану та використання основних засобів сільськогосподарських підприємств присвячено праці багатьох вітчизняних учених, зокрема В. Андрійчука, О. Вишневської, В. Мацібори, П. Саблука та інших. Однак проведені дослідження дають підставу стверджувати про відсутність системного підходу до вивчення ефективності використання основних засобів сільськогосподарських підприємств, питань їх структури та оновлення.

Мета статті – аналіз стану та використання основного капіталу аграрного сектора України і динаміки процесів інвестування в нього у контексті його впливу на обсяги валового виробництва та обґрунтування практичних рекомендацій щодо активізації інвестиційної діяльності в зазначеній сфері.

В період перебування України у складі Радянського Союзу її називали житницею Росії та Середньоазіатських республік, довгий час вона мала статус “житниці Європи”. Однак після проголошення державної незалежності і започаткування ринкових реформ сільське господарство опинилося у кризовому стані. Справа в тому, що в результаті аграрних трансформацій було зруйновано потужну матеріально-технічну базу, що формувалася впродовж тривалого часу і була пристосована до великотоварного виробництва. Величезні земельні масиви було

розпорошено між численною кількістю дрібних власників, які через дефіцит коштів не можуть їх обробляти. Вижити на ринку в умовах інтеграції та глобалізації світогосподарських зв'язків, що супроводжуються активним розвитком конкуренції у всіх сферах діяльності, практично неможливо.

На сьогодні у сільському господарстві України акумульовано менше 2% основних засобів, а їх частка постійно знижується. Рівень забезпечення аграрного сектора сільськогосподарською технікою для проведення польових робіт становить 48 – 66%, 80% цієї техніки застаріла і потребує негайної заміни [4]. Через технічні негаразди майже 25% техніки не використовується [5]. Капіталооснащеність 1 га сільгоспугідь України становить лише 69,8% від рівня 2000 р., а капіталоозброєність 1 працівника – 91,9%. Фактична наявність основних засобів у розрахунку на 1 га. сільськогосподарських угідь у декілька разів нижча за потребу, зокрема у рослинництві вона становить лише 14,3%, тваринництві – 14,7% [6]. Забезпеченість сільськогосподарських підприємств тракторами за період від 2000 до 2011 рр. знизилася в 47 разів, комбайнами – в 50, сівалками – в 55, доільними установками – у 32 рази [7, 8]. Недостатність технічного забезпечення особливо гостро відчувається влітку, коли посіви сільськогосподарських культур вимагають негайного збирання, а техніки не вистачає навіть на умовах її оренди за передчасною домовленістю. Результатом такої ситуації є втрата врожаю, яка за деякими підрахунками, сягає 1,2 млрд. дол. в рік [9].

Зазначене свідчить про деіндустріалізацією аграрного сектора і сигналізує про загрозу перетворення України на сировинний придаток більш розвинених держав. Щоб не допустити цього, необхідно стимулювати залучення інвестицій у галузь із усіх можливих джерел. Тому важливим питанням розвитку аграрного сектора національної економіки є питання формування сприятливого інвестиційного клімату.

Протягом 1991 – 1994 рр. в Україні спостерігалася тенденція стабільного скорочення інвестування. За згаданий період обсяги інвестицій в основний капітал аграрного сектора знизилися у 5 разів, скорочувалася частка інвестицій у валовій доданій вартості, знижувалися обсяги інвестиційних вкладень у розрахунку на 1 особу. Негативні тенденції відбулися внаслідок зменшення ступеня участі держави в інвестиційних процесах за відсутності ефективних ринкових механізмів та низької зацікавленості до інвестування з боку суб'єктів господарювання. Починаючи із 1998 р. та впродовж наступних десяти років обсяги інвестиційних вкладень в основний капітал стабільно зростали.

Сприятливий вплив на інвестиційний клімат справило впровадження гривні, стримування інфляційних процесів. Неабияку роль у розвитку інвестиційних процесів відіграв Указ Президента України “Про основні напрями інвестиційної політики на 1999 – 2001 роки” від 18.08.1999 р. та прийняте на його виконання розпорядження КМУ “Про заходи щодо поліпшення інвестиційної привабливості України” від 22 лютого 2001 р. Подальшій активізації інвестиційної діяльності в Україні сприяв Указ “Про додаткові заходи щодо збільшення надходжень інвестицій в економіку України” від 22.02.2001 р., на виконання якого в грудні 2001 р. Кабінету Міністрів України прийняв Постанову “Про затвердження Програми розвитку інвестиційної діяльності на 2002 – 2010 роки” № 801, а в серпні 2002 р. – ухвалив план заходів із її виконання. Тільки завдяки реалізації перелічених заходів вдалося активізувати інвестиційні процеси в Україні та аграрній сфері зокрема. Однак частка інвестицій в основний капітал у валовій

доданій вартості галузі за весь цей час свого граничного значення – 25% так і не досягла, а отже, за весь період державної незалежності забезпечити належний рівень її інвестиційної безпеки не вдалося.

Вагомого значення у сучасному економічному становищі аграрної сфери України має питання залучення інвестицій в основний капітал із різних джерел. Важливим джерелом фінансування інвестиційних вкладень у розвинених ринкових економіках є заощадження держави, які формуються за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів. На долю цього джерела припадає приблизно третина інвестиційних ресурсів країн пострадянського простору. У провідних країнах світу на зазначені цілі витрачається 35 – 40% вартості виробленої продукції галузі, а в Україні – тільки 8%, частка сільського господарства у структурі джерел фінансування інвестицій не перевищує 3% [10].

Найбільш значне місце у фінансуванні інвестицій в основний капітал аграрного сектора належить власним коштам підприємств та організацій – на їх долю припадає майже 60% інвестиційних ресурсів. Домінування частки власних коштів у фінансуванні інвестицій означає закритий тип економічного відтворення та свідчить про обмеженість інших джерел. Фінансування інвестицій власними коштами здійснюється за рахунок прибутку та амортизаційних відрахувань. Проте можливості цих джерел є досить обмежені, оскільки прибутки галузі мізерні, а амортизаційна політика в Україні ведеться так, що більша частина коштів амортизаційних фондів “проїдається”.

Важливим джерелом фінансування інвестицій в основний капітал є банківський кредит. До 2008 р. значення цього джерела постійно зростало та із настанням фінансової кризи банки призупинили кредитування. З 2010 р. цей процес було відновлено, але проблема полягає у тому, що банки не бажають кредитувати аграрну сферу, надаючи перевагу тим галузям, що характеризуються швидким обігом коштів і мають короткий виробничий цикл. На початку 2012 р. питома вага сільського господарства у структурі наданих кредитів становила лише 6,07%. Майже 90% кредитів галузі було надано на термін до п’яти років [11], а це, зрозуміло, не є достатньо для оновлення основних засобів і забезпечення фінансової стійкості підприємств.

Підприємства аграрної сфери не є привабливими для банків через ризиковість діяльності і відсутність відповідних гарантій. Якщо б аграрії мали надійну заставу під кредит, то банки більш активно кредитували б їх, але такої застави у них немає, адже найбільш цінне майно аграрія – земля в Україні не може виступати в якості заставної. Вважаємо, що для формування повноцінної системи кредитування сільськогосподарських виробників необхідно в максимально стислі строки вирішити питання запровадження ефективного ринку землі, передбачити механізм часткової компенсації втрати по кредиту, забезпечити аграріїв належною державною підтримкою у сфері пільгового кредитування.

Вагома роль в умовах дефіциту власних фінансових ресурсів в інвестиційних процесах відводиться прямим та портфельним іноземним інвестиціям, частка яких у загальному обсязі інвестиційних вкладень коливається у межах 2,3 – 5%. Іноземним інвестиціям в Україні належить особливе значення, оскільки вони є носіями не тільки грошових ресурсів, але й несуть у собі прояви, що забезпечують сприяння виходу вітчизняних товарів на світові ринки, перейняття світового досвіду,

освоєнню новітніх технологій, іншими словами, несуть ознаки глобалізації та міжнародної інтеграції.

Неабияка роль у розвитку галузі відводиться портфельним інвестиціям, які, попри всі свої недоліки (спекулятивність, високий рівень залежності від ефективності багатьох інституцій, ризик швидкого відпливу значних обсягів фінансових ресурсів за кордон), здатні забезпечити аграрну сферу необхідними для її модернізації коштами. Проте, зважаючи на абсолютну непристосованість вітчизняного інвестиційного клімату для значних портфельних інвестицій, увага українських чиновників зосереджена на прямих іноземних інвестиціях [12], тоді як обсяги портфельних інвестицій залишаються мізерними [13].

Статистичні дані за останні кілька років свідчать про стійке зростання обсягів прямих іноземних інвестицій, хоча частка України у світовому їх потоці є незначною і не перевищує 1% [14], а обсяги та темпи зростання прямого інвестування в Україну є значно нижчими у порівнянні з іншими державами Східної Європи [15]. За даними Держкомстату, станом на 1 січня 2011 р. до України надійшло 44708,0 млн дол. США прямих інвестицій, що на 11,6% перевищує показник попереднього року і в 2,6 раза вище за аналогічний показник 2005 р. Проте інвестувати в сільське господарство іноземні інвестори не хочуть – на його частку припадає лише 1% прямих іноземних інвестицій [16], а це вказує на наявність глибоких стримуючих чинників у зазначеній сфері.

Викликає занепокоєння той факт, що основними інвесторами української економіки є, як правило, дрібні фірми, фірми-аутсайдери, які не втримавши конкуренції в своїй країні, залучаючи відпрацьоване обладнання і орієнтуючись на дешеві місцеві ресурси, завдяки вкладанню морально застарілого капіталу, очікують на легкі надприбутки в Україні, або ж фірми, які, користуючись прогалинами вітчизняного законодавства, відмивають брудні капітали на території нашої держави. За підрахунками дослідників, лише майже 15% іноземних фірм, що інвестують в українську економіку, можна розцінювати як надійних партнерів [17].

Висновки

Кризовий стан аграрного сектора вітчизняної економіки і його подальший спад обумовлений дефіцитом матеріального капіталу. Технічний стан основних засобів аграрних підприємств є вкрай важким, більшість із них використовує фізично і морально застаріле обладнання, що за умов форсованого НТП гальмує розвиток виробництва і підриває конкурентні позиції країни на вітчизняних і світових продовольчих ринках. Вирішення проблеми потребує значних інвестиційних ресурсів, яких в Україні немає. Основним джерелом фінансування інвестиційної діяльності в аграрній сфері економіки залишаються власні кошти підприємств та організацій. Попри всі переваги, це джерело має низку недоліків, а його обсяги є досить обмеженими для оновлення застарілої техніко-технологічної бази вітчизняного виробництва. Тому наростає потреба збільшення обсягів інших джерел фінансування інвестицій.

Проблема стану основних засобів у аграрному секторі обумовлюється не лише відсутністю необхідних коштів на їх придбання, але й наявним інвестиційним кліматом. Усунення зазначених проблем повинна взяти на себе держава. На макрорівні мають бути вжиті заходи, спрямовані на: покращення інвестиційного клімату країни, збалансування структурного розподілу інвестиційних потоків, збільшення частки інвестицій у довгострокові проекти тощо.

Література

1. Вишнеvsька О. М. Ресурсний потенціал підприємств під впливом наслідків кризових явищ / О. М. Вишнеvsька // Тези доповідей Причорноморської регіональної науково-практичної конференції професорсько-викладацького складу [Текст]. — [Б. м. : б. в.], 2010. — С. 58—60.
2. Третяк А. М. Управління земельними ресурсами [Текст] : навч. посіб. / А. М. Третяк, О. С. Дорош. — К. : ТОВ “ЦЗРУ”, 2006. — 462 с.
3. Москва М. Г. Земельна реформа – передумова розвитку українського села / М. Г. Москва // Розвиток сільських територій Карпатського регіону: стан та перспективи [Текст] : матер. кругл. стол. — Львів : [б. в.], 2013. — С. 158—162.
4. Аграрний сектор України: інвестиційна привабливість, незважаючи на недосконале регулювання [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://svitagro.com/agrarniy-sektor-ukrayini-investiciyna-privablivist-nezvazhayuchi-na-nedoskonale-regulyuvannya>.
5. Третяк Н. Економічний механізм інвестування в основний капітал сільськогосподарських підприємств / Н. Третяк, О. Богатиренко // Фінансовий простір [Текст]. — 2012. — № 2(6). — С. 98—104.
6. Собкевич О. В. Розвиток аграрного виробництва як передумова забезпечення продовольчої безпеки України [Текст] / О. В. Собкевич, В. М. Русан, А. Д. Юрченко [та ін.]. — К. : НІСД, 2011. — 39 с.
7. Сільське господарство України – 2008 [Текст] : стат. зб. — К. : [б. в.], 2009. — 369 с.
8. Сільське господарство України – 2011 [Текст] : стат. зб. — К. : [б. в.], 2012. — 386 с.
9. Україна через брак збиральної техніки недоотримує 1,2 млрд дол. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://agro.ua.net/news/news_42743.html?uid=20250f319823a49425bc3c849d7f30dc.
10. Звіт про капітальні інвестиції [форма 2-ін, розділ 4] [Текст]. — К. : Держкомстат України, 2011. — С. 5.
11. Іванець І. В. Сучасний стан та оцінка кредитування сільського господарства України [Електронний ресурс] / І. В. Іванець. — Режим доступу : <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1667>.
12. Єфіменко А. Портфельний інвестор / А. Єфіменко // Дзеркало тижня [Текст]. — 2011. — № 33. — 16 верес.
13. Косякіна О. А. Інвестиційні цілі експортера капіталу та їх відповідність очікуванням реципієнта / О. А. Косякіна // Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму [Текст]. — 2011. — № 1(4). — С. 178—181.
14. Полковниченко С. О. Вплив прямих іноземних інвестицій на розвиток економіки України / С. О. Полковниченко, Н. В. Аркадьєва // Науковий вісник ЧДІЕУ [Текст]. — 2010. — № 3(7). — С. 79—85.
15. Вівчар О. Й. Проблеми та перспективи залучення іноземних інвестицій в економіку регіону / О. Й. Вівчар, О. З. Могак // Науковий вісник НЛТУ України [Текст]. — 2011. — Вип. 21.8. — С. 172—177.
16. Обсяг іноземних інвестицій в Український аграрний сектор на 1-ше липня склав 739 млн дол США [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zernoua.info/index.php?news2=4507>.

17. Харламова Г. О. Інвестиційна позиція та перспективи інтеграції України у міжнародний інвестиційний простір / Г. О. Харламова // Інвестиції: практика та досвід [Текст]. — 2009. — № 20. — С. 3—8.

E. Sira

**PROBLEMS OF REPRODUCTION AND USE OF FIXED CAPITAL
OF AGRICULTURAL ENTERPRISES**

The state of fixed capital of the agricultural sector enterprises of Ukraine is analysed. The problems of investment in fixed capital of the industry and dynamics of investment for the sources of their funding are studied. The proposals for the further development of the investment system of the country are presented.

Key words: agriculture sphere, capital, investment, sources of investment financing, investment climate, state policy.